

การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*

Systematic Thinking According to the Buddhist Integrated Approach for Peaceful Coexistence

¹ยุดิธรรม สินธุ และ อุทัย สติมัน

¹Yutitham Sinthu and Uthai Satiman

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: yutitham@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการนำแนวคิดของการคิดเชิงระบบตามหลักการทางตะวันตกซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลที่มีการคิดและมองสถานการณ์หรือสิ่งต่างๆ แบบองค์รวม มาบูรณาการกับคำสอนทางศาสนาพุทธซึ่งได้แก่หลักโยนิโสมนสิการ คือการทำในใจโดยแยบคาย เริ่มต้นคิดอย่างถูกต้องเป็นระบบ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาหา ต้นเหตุ หาเหตุผลประกอบตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง โดยเริ่มต้นมาจากความคิดที่จะไม่ทำให้ตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อน ผลลัพธ์ที่ได้จากการเชื่อมประสานแนวคิดจากฝั่งตะวันตกและตะวันออก สิ่งที่ได้คือ “การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ” ที่อาจถือได้ว่าเป็นความคิดที่เฉียบคม มีคุณภาพ เพื่อให้มีชีวิตที่ดี ที่งาม โดยอยู่บนฐานคิด 3 ประการดังนี้ (1) รู้แจ้งเห็นความจริง (2) แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน (3) ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นที่เชื่อว่าด้วยวิธีคิดที่เป็นระบบแบบพุทธบูรณาการนี้ จะทำให้ผู้คนไม่ติดอยู่กับดักของสิ่งเร้ารอบด้านในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความผันผวนไม่แน่นอนอีกทั้งยังซับซ้อนและเข้าใจยาก และก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง และส่งผลให้ผู้คนเกิดความเครียดจนมีปัญหาหลายประการตามมาทั้งในด้านส่วนบุคคล ครอบครัว หรือการอยู่ร่วมกันในชุมชน ดังที่มีการนิยามโลกยุคใหม่นี้ว่าโลกยุค BANI ที่เป็นโลกแห่งความเปราะบางและกระทบอารมณ์ทางลบของผู้คนได้ง่าย ดังนั้น การนำคิดอย่างเป็นระบบแบบพุทธบูรณาการจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนในสังคมยอมรับความจริงตามธรรมชาติและใช้ชีวิตเพื่อเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และช่วยให้มีการพิจารณา วิเคราะห์ แยกแยะ ข้อมูลต่างๆ ได้ดี ซึ่งจะทำให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยผู้เขียนได้นำเสนอขั้นตอน 5 ขั้นตอนของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ดังนี้ (1) เผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น (2) จัดการความคิดจากภายใน (3) จัดการสิ่งแวดล้อมภายนอก (4) สันติวิธี (5) สันติภาพภายนอก ชีวิต ครอบครัว สังคม

คำสำคัญ: การคิดเชิงระบบ; โยนิโสมนสิการ; พุทธบูรณาการ; การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

Abstract

This research article aims to present the concept of Buddhist systematic thinking as a means to promote peaceful coexistence. Drawing from the Western perspective, systematic thinking is an individual's ability to holistically assess circumstances and phenomena. Aligned

*Received June 16, 2023; Revised August 28, 2023; Accepted September 11, 2023

with the teachings of Buddhist philosophy, particularly the principle of *Yonisomanasikāra* (systematic attention or reflection), which involves examining causal relationships and careful consideration. This process starts with the intention of avoiding agitation for oneself and others and includes contemplating, analyzing, and seeking causes and reasons for all things, from the beginning to the end, within one's mind. The result of integrating perspectives from both the Western and Eastern traditions is the emergence of 'Systematic Thinking based on Buddhist Integration', distinguished by its acute and quality-oriented attributes, facilitating a virtuous and aesthetically pleasing life. Rooted in three fundamental principles: (1) seeing the truth in all things; (2) solving problems in a sustainable manner; and (3) not troubling oneself and others. It is hypothesized that systematic thinking grounded in Buddhist integration can shield individuals from becoming ensnared in today's intricate and uncertain world. These intricacies often lead to conflicts, violence, tension, and challenges for individuals, families, and communal coexistence. Therefore, this contemporary environment is termed the BANI world, contributing to vulnerability and negative emotional impacts. This systematic thinking, anchored in Buddhist integration, empowers individuals to embrace the inherent truths of nature and navigate the inevitable transformations of life. Furthermore, it aids individuals in contemplating, analyzing, and discerning various pieces of information, thereby fostering peaceful coexistence. The systematic thinking, built upon Buddhist integration to promote harmonious coexistence, encompasses five stages as follows: (1) confronting all arising things; (2) managing inner thoughts; (3) managing the external environment; (4) peaceful means; and (5) external peace, which includes life, family, and society.

Keywords: Systematic Thinking; Yonisomanasikāra; Buddhist Integration; Peaceful Coexistence

บทนำ

ในสถานการณ์ของสังคมที่เต็มไปด้วยความรุนแรงและความสับสนวุ่นวายในเรื่องต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ตั้งแต่องค์การอนามัยโลก (WHO) ประกาศให้การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เป็น "การระบาดใหญ่" เมื่อปี พ.ศ. 2563 และท่ามกลางความยืดเยื้อของแห่งสงครามรัสเซีย ยูเครน ที่ยังคงดำเนินต่อไป ผนวกกับ โลกกำลังกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และวิกฤติการณ์โลกร้อน (Global Warming) ที่แผ่ขยายสร้างผลกระทบและความเสียหายไปทั่วทุกมุมโลกอยู่ในขณะนี้ จนเกิดประเด็นของความขัดแย้งของมนุษย์เกิดขึ้นดังเช่นบทความเรื่อง โลกร้อนวิกฤตการณ์ความขัดแย้งและผู้ลี้ภัย ของสมานฉันท พุทธจักร (Buddhajak, 2018) ที่กล่าวไว้ว่า ภาคเกษตรกรรมที่ผลิตอาหารเป็นภาคส่วนที่โดนกระทบจากภาวะโลกร้อนมากที่สุด เมื่อภาคการเกษตรไม่สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนได้อีกต่อไป มีผลสำรวจชี้ว่าผู้ที่ประสบกับภัยแล้งส่วนใหญ่ใช้การย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมือง ทำให้เกิดการขยายตัวของคนจนคนชายขอบ ทั้งในพื้นที่ชนบทและในเมืองใหญ่และปฏิเสธไม่ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศเป็นตัวเร่งให้ความรุนแรงมากขึ้น เมื่อทรัพยากรมีจำกัด ความอยู่รอดถูกคุกคามการเผชิญหน้าเพื่อแย่งชิงทรัพยากรก็เลี่ยงไม่ได้ ยิ่งในสังคมที่ไม่มีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการกระจายทรัพยากรและจัดการความขัดแย้ง ส่งผลให้มนุษย์ถูกบีบให้ลุกขึ้นมาทำสงครามจากทรัพยากรที่จำกัด ในความเป็นจริงของโลกปัจจุบันที่กลุ่มคนแต่ละกลุ่ม

มีความสามารถในการไขว่คว้าเอาทรัพยากรไม่เท่ากัน และความสามารถในการจัดการความขัดแย้งที่ต่างแตกต่างกันในแต่ละสังคมนับได้ว่าเป็นสถานการณ์อันเลวร้ายที่มนุษย์ต้องเผชิญโดยยากจะหลีกเลี่ยงได้ สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างมาก เนื่องจากสถานการณ์ต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงไปและมีผลต่อเนื่องไปถึงภาวะความไม่แน่นอนทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้คนต้องปรับตัวอย่างหนักหน่วงและรวดเร็ว

เมื่อหันมามองดูทางด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมไทย ในการแถลงข่าวในวันป้องกันการฆ่าตัวตายโลก ปี 2564 พญ.พรณพิมล วิบุลากร อธิบดีกรมสุขภาพจิต กล่าวว่า “จากการติดตามสถานการณ์การฆ่าตัวตายมาอย่างต่อเนื่อง พบอัตราการฆ่าตัวตายที่สูงขึ้นตั้งแต่ปี 2563 ตั้งแต่เผชิญกับสถานการณ์โควิด-19 พบคนไทยมีภาวะความเครียด และซึมเศร้าที่เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากสถานการณ์โควิดค่อนข้างต่อเนื่องยาวนาน คนจึงเริ่มเกิดภาวะเหนื่อยล้าทางอารมณ์จนทำให้หมดพลัง จากข้อมูลในปี 2564 พบว่ามีอัตราการฆ่าตัวตายที่สูงกว่าปีที่ผ่านมามีส่วนปัจจัยที่นำไปสู่การฆ่าตัวตาย คือ ความสัมพันธ์กับคนใกล้ชิดที่เกิดความขัดแย้ง ซึ่งอาจจะเป็นตัวกระตุ้นการใช้ชีวิตที่ตึงเครียดด้วยเช่นเดียวกันและปัจจัยด้านเศรษฐกิจเริ่มมีปัญหาเพิ่มสูงขึ้นจากระบบความเหลื่อมล้ำต่างๆ เช่น กลุ่มที่มีปัญหาเรื่องรายได้ กลุ่มอาชีพฟรีแลนซ์ ถือเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงและมีความเปราะบางมากขึ้นในสถานการณ์โควิด-19” (TODAY | Writer, 2021)

ในบทความนี้ยกประเด็นนำเสนอ เรื่องของวิถีโลกที่เปลี่ยนผ่านและวิถีคิดโดยเน้นไปที่ “การคิดเชิงระบบ” โดยนำมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ “โยนิโสมนสิการ” เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและพฤติกรรมของตน เพื่อทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของวิถีโลกเพื่อให้ปรับตัวประพฤติกรรมให้ดิงามอยู่กับภาวะปัจจุบันได้ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นพร้อมทั้งคิดหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

สิ่งที่ต้องตระหนักเมื่อโลกได้เปลี่ยนผ่านจาก VUCA World สู่ BANI World

จากวิกฤตการณ์ต่างที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาจะเห็นได้ว่าสถานการณ์ของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและไม่สามารถคาดการณ์ได้เป็นสภาวะที่เรียกว่า VUCA ซึ่งย่อมาจากคำว่า ความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) โดยเฉพาะสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ขยายภาพของโลก VUCA ได้อย่างชัดเจนขึ้น โดย VUCA World เป็นคำย่อที่วิทยาลัย กองทัพสหรัฐฯ ใช้เรียกและอธิบายสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและรุนแรงอย่างต่อเนื่องในช่วงสงคราม อัฟกานิสถานและอิรัก ในช่วงทศวรรษที่ 1990 และต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในโลกรธุรกิจเพราะสภาพแวดล้อมทาง ธุรกิจ เศรษฐกิจและสังคม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไม่แพ้สถานการณ์สงครามเช่นกัน (Piyakun, 2022)

เมื่อโลกยุคใหม่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากขึ้นผลกระทบก็ยิ่งทวีความรุนแรงและยังมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของทุกคนที่ต้องอยู่ในสภาพสังคมเช่นนี้ด้วย นครินทร์ วณิชใจบุญกุล กล่าวไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า “ไม่ว่าคุณจะเป็นใครเก่งมาจากไหนโลกถัดจากนี้ไปจะเป็นโลกที่ทำให้คุณ “หน้าแตก” ได้ทุกเมื่อ ยิ่งคุณพยายามจะฟันธงมากเท่าไร โอกาสที่คุณจะหน้าแตกซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น” (Wanakijpaibul, 2023) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงส่งผลให้ VUCA World ที่ใช้มานานกว่า 30 ปีอาจอธิบายสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆยังไม่ครอบคลุม ในการพัฒนาองค์กรนักบริหารจากหลาย วงการอาชีพจึงนำแนวคิด BANI World มาใช้อธิบายโลกยุคใหม่แทน VUCA World เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรับมือกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเฉพาะเจาะจงยิ่งกว่าเดิม (Wisetdonwai, 2022)

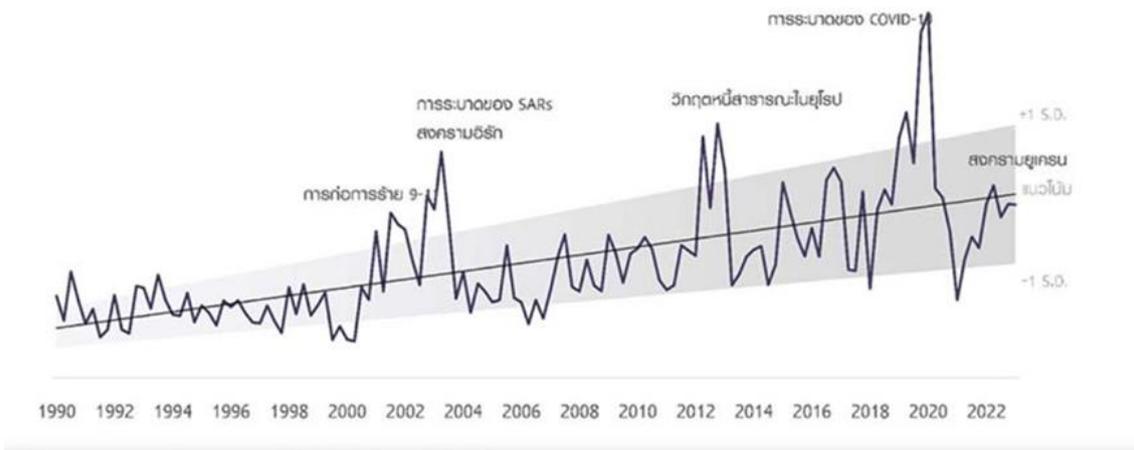
BANI World เป็นแนวคิดของ Jamais Cascio นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกาที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าโลกแบบ BANI เป็นมากกว่าการอธิบายโลกทางกายภาพแบบ VUCA แต่ช่วยให้เรา

มองเห็นโลกที่กระทบต่ออารมณ์ของผู้คนด้วย เช่น ความหดหู่ ความเครียด ความกังวล ความสับสน กล่าวได้ว่าโลกแบบ BANI ประกอบไปด้วย

1. โลกที่เปราะบาง (B - Brittle) สถานการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นเหมือนจะมั่นคงแน่นอนแต่ที่แท้จริงแล้วจะมีความเสี่ยงและอ่อนไหวต่อสิ่งต่างๆ พร้อมจะล้มเหลวได้ทุกเมื่อ
2. โลกที่เต็มไปด้วยความกังวล (A - Anxious) เนื่องจากอะไรก็เกิดขึ้นได้ในโลกแบบ BANI จึงนำไปสู่ความลังเลไม่กล้าตัดสินใจ เกิดความกังวล ไม่สบายใจ ซึ่งเป็นสภาพจิตใจของคนทั่วไปในยุคนี้นั่นเอง
3. โลกที่คาดเดายาก (N - Nonlinear) สถานการณ์หลายอย่างมักส่งผลกระทบต่อกันโดยอ้อม สาเหตุเล็กๆ อาจจะไปสู่ปัญหาที่ใหญ่เกินคาดเดาได้ นั่นเพราะระบบต่างๆ ในโลกซับซ้อนขึ้นนั่นเอง
4. โลกที่เข้าใจยาก (I - Incomprehensible) การคาดการณ์ให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตามต้องการอาจจะทำได้ยากในโลกแบบ BANI เพราะมีความผันผวน พลิกผันอยู่ตลอดเวลาจนบางครั้งยากต่อการอธิบาย (Ratanapitakdhada, and Trirat, 2023)

สมประวิณ มั่นประเสริฐ (Monprasert, 2023) เขียนบทความเรื่อง”เราจะอยู่อย่างไรบนโลกที่เต็มไปด้วย ‘สถานการณ์เลวร้าย’ จากการคำนวณค่าความไม่แน่นอนเพื่อแสดงเส้นแนวโน้มแสดงดัชนี World Uncertainty Index พบว่าความไม่แน่นอนของโลกสูงมีแนวโน้มที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

รูปที่ 1 World Uncertainty Index

Graph 1: World Uncertainty Index (Monprasert 2023)

จากภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความไม่แน่นอนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั่วโลก ทั้งจากสงคราม (สงครามอิรักและสงครามยูเครน) ภัยธรรมชาติ โรคภัย (COVID-19) ไปจนถึงวิกฤตทางเศรษฐกิจคือหนี้สาธารณะของยุโรป นอกจากนั้น ในบทความดังกล่าวยังชี้ประเด็นให้เห็นอีกว่า ผลของสถานการณ์เลวร้ายขยายตัวบนความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจเศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์เลวร้ายมากขึ้น เพราะเรามีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกมากโดยเฉพาะความเชื่อมโยงผ่านห่วงโซ่อุปทานการผลิตโลก

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ถึงบริบทของโลกที่ตอกย้ำว่าถึงเวลาแล้วที่คนในโลกต้องหันกลับเข้ามาปรับที่วิธีคิดโดยมองต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างเป็นระบบแบบองค์รวมและมองหาความเชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบย่อยอย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้เกิดการยอมรับในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และปรับตัวให้อยู่กับวิถีโลกที่เป็นอยู่

การคิดเชิงระบบ(Systematic Thinking): ทักษะการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน

ความคิดเป็นกระบวนการทางสมองที่มนุษย์ใช้จัดการกับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ด้วยการจำแนกองค์ประกอบ, ความเหมือน-ความแตกต่าง, การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ รวมไปถึงการสรุปอ้างอิงอย่างใช้เหตุผล เป็นกระบวนการภายในสมองที่ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่อาจแสดงความคิดเห็นเหล่านั้น ออกมาด้วยการกระทำที่แสดง เช่น การพูด การเขียน เป็นต้น

คำถามที่ต้องการหาคำตอบคือ เมื่อโลกกำลังเข้าสู่ห้วงเวลาของความซับซ้อน ตลอดจนความไม่ชัดเจน หรือแม้กระทั่งความไม่แน่นอน กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คน ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงกลายเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ไม่ใช่เพียงแค่ปัญหาที่มีสาเหตุหรือปัจจัยเพียงหนึ่งเดียว มีสิ่งใดบ้างที่เป็นทักษะจำเป็นในการเผชิญปัญหาเหล่านั้นและรับมือด้วยความเหมาะสม

เกียรตินันต์ ล้วนแก้ว (Lounkaew, 2022) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อ้างอิงจากข้อมูล World Economic Forum ในปี 2015 พบว่า 10 ทักษะที่จำเป็นต่อโลกอนาคต ได้แก่ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการเจรจากับผู้คน ทักษะความฉลาดทางอารมณ์ ทักษะความยืดหยุ่นทางความคิด ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการบริการ ทักษะประสานงานกับผู้อื่น ทักษะการบริหารคน ทักษะการใช้ดุลยพินิจและการตัดสินใจ และทักษะการควบคุมคุณภาพ แต่เมื่อสำรวจอีกครั้งในปี 2020 ผ่านไปเพียง 5 ปี กลับพบทักษะใหม่เกิดขึ้นมากมาย และความต้องการทักษะเดิมในปี 2015 ก็หายไปเกือบทั้งหมด เหลือเพียงทักษะการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน (Complex problem-solving) เท่านั้นการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน จะเป็นการค้นหาวิธีการจัดการผลกระทบ ที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบนั้นซ้ำ ผ่านการสังเคราะห์สาเหตุจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มปัจจัยต่างๆ และยังเป็นการมองหารูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความผิดปกติ

ปีเตอร์ เซ็งเก้ (Senge, 1993) ได้อธิบายว่าการคิดเชิงระบบ เป็นการคิดภาพรวมทั้งระบบที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบ อย่างเป็นขั้นตอน การคิดเป็นระบบทำให้ความซับซ้อนเป็นสิ่งที่สามารถจัดการได้

แอนเดอร์สัน และจอห์นสัน (Anderson, and Johnson, 1997) ได้อธิบายว่าการคิดเชิงระบบเป็นภาษาชนิดหนึ่งที่เสนอแนวทางการสื่อสารเกี่ยวกับการเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของสิ่งต่างๆ ทั้งนี้เพราะว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมิใช่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงแบบเป็นเชิงเส้นตรง หากแต่ว่าปัญหาส่วนใหญ่จะมีเหตุที่โยงใยเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

เซอร์โต (Certo, 2000) ให้ความหมายการคิดเชิงระบบว่า หมายถึงการนำส่วนหรือหน่วยต่างๆ มาจัดรวมเป็นระบบหรือเป็นหน่วยเดียวตามความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและผลกันของส่วนประกอบย่อย

พิจารณาจากการอธิบายแนวคิดเชิงระบบจากทางฝั่งตะวันตกพบว่ามีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่ามีหลักการสำคัญคือ “การคิดโดยมองแบบองค์รวม” และหา “ความเชื่อมโยง” ของส่วนย่อย ซึ่งเป็นทักษะการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนได้เพราะเพราะทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนเป็นระบบจำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์สิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงและกระทบต่อกันเสมอจะพิจารณาแค่เพียงสิ่งเดียวไม่ได้ จะเห็นได้ว่าการใช้ความคิดเชิงระบบมาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นทักษะหนึ่งที่จะช่วยให้มองเห็นต้นเหตุของปรากฏการณ์เหล่านั้น และสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ได้ตรงจุด ไม่ใช่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งอาจทำให้ปัญหาเหล่านั้นกลับวนกลับมาให้ต้องขบคิดแก้ไขอีกครั้ง นั่นคือเหตุผลที่การคิดเชิงระบบมีความสำคัญ เพราะสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา รวมไปถึงตัวเราเองด้วยนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์โยงใยที่เกี่ยวเนื่องกันนั่นเอง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการคิดเชิงระบบจะเป็นแนวคิดจากตะวันตก และถูกเผยแพร่โดยนักคิดชาวตะวันตกเช่น ปีเตอร์ เซ็งเก้ อย่างแพร่หลาย ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดทางตะวันตกยังขาดอยู่คือแนวคิดเหล่านี้มุ่งเน้นไปที่ตัวปัญหาหรือเหตุการณ์เป็นสำคัญมองทุกอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงกัน ยังไม่ได้มีการเน้นไปที่ ต้นตอ

ของความคิดภายในของตนเองซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอยู่แล้วในปรัชญาตะวันออกหลายสำนัก ไม่ว่าจะเป็นคำสอนของลัทธิเต๋า หรือคำสอนเรื่องของศาสนาพุทธ ที่มีคำสอนในเรื่องนี้ คือสอนให้มนุษย์อยู่ในโลกด้วยความรู้เข้าใจโลก ใช้ชีวิตตามเป็นจริงและวางจิตให้ลงตัวพอดี ในลำดับถัดไปบทความนี้จะนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางศาสนาพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปรับใช้ร่วมกับแนวคิดจากตะวันตก

โยนิโสมนสิการ: การคิดเชิงระบบวิถีพุทธ

ศาสนาพุทธเกิดมาเพื่อพัฒนามนุษย์ ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักธรรมชาติของชีวิตมนุษย์มีหน้าที่ในการปฏิบัติตนตามธรรมชาติด้วยความถูกต้องและสมบูรณ์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้คนเรารู้จักวิถีดับทุกข์ โดยเฉพาะทุกข์ทางใจ การที่คนเราเป็นทุกข์ก็เพราะขาดความรู้ หรือไม่ได้มองทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง โดยที่พื้นฐานที่เป็นตัวกำหนดในการดำเนินชีวิตให้ไม่เป็นทุกข์ก็คือการคิดให้ถูกวิธี ซึ่งความรู้จักคิดคือ “คิดเป็น” คือ การทำใจโดยแยกกายมองสิ่งทั้งหลายด้วยการคิดพิจารณา รู้จักสืบค้นหาเหตุผลแยกแยะสิ่งต่างๆ ปัญหาต่างๆ ออกได้ตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยคือ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ได้อย่างถ่องแท้จึงอาจกล่าวได้ว่าโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดทำให้เกิด ปัญญา โดยไม่สร้างทุกข์ให้กับทั้งตนเองและผู้อื่น ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการว่า トラบใดที่พุทธบริษัทยังคงให้ความสำคัญต่อการกระทำในใจอยู่อย่างแยกกาย トラบนั้นพระสัทธรรมก็จะยังคงดำรงมั่นไม่ เสื่อมสูญไปอย่างแน่นอน

พระพรหมคุณาภรณ์ Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) (2016) ได้ให้ความหมายว่าโยนิโสมนสิการ หมายถึงการใช้ความคิดถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยกกาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ตั้งแต่ต้นถึงปลายน้ำและใช้เหตุผลขบคิด วิเคราะห์ทำความเข้าใจหาวิธีการ ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยตามธรรมชาติที่มีอยู่ และหาทางแก้ไขปัญหาที่ ให้ทุกข์โดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

การคิดแบบ โยนิโสมนสิการหรือการทำในใจโดยแยกกายเป็นการคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วนและลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกวิธี มีระเบียบ มีเหตุผล และสร้างสรรค์ ตามความจริงในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา ในหนังสือ “ความคิด” ของ ลักขณา สิริวัฒน์ (Sariwat, 2006) ได้กล่าวถึงความวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบค้นหาเหตุปัจจัย คือ คิดแบบมีเหตุผล เป็นการค้นหาเหตุปัจจัย เห็นเหตุปัจจัยให้ค้นหาผล เห็นผลให้ค้นหาเหตุปัจจัย โดยมีได้หยุดอยู่แค่คิด รู้เท่านั้น แต่ต้องทำตามทีคิดรู้นั้น จนเกิดทักษะ จึงเรียกว่า คิดเป็น เช่น ถ้าถามว่าต้นไม้เจริญเติบโตเพราะอะไร จะต้องค้นไปถึง “เหตุปัจจัย” ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ตั้งแต่เมล็ดพันธุ์ ดิน ปุ๋ย น้ำ อุณหภูมิ การดูแลเอาใจใส่ของคน ฯลฯ ที่เป็นเหตุปัจจัยให้ต้นไม้งอกงาม

2. วิธีคิดแบบแยกแยะ คือ การคิดเชิงวิเคราะห์เป็นการคิดแยกสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ ให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยว่ามีความเกี่ยวเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลและพึ่งพาอาศัยกันอย่างไร เช่นการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร ก็แยกออกเป็นฝ่ายบุคคล ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายการเงิน เป็นต้น แล้ววิเคราะห์ทีละฝ่าย โดยใช้วิธีคิดแบบอื่นมารวมใช้ด้วย

3. วิธีแบบสามัญลักษณ์ คือ คิดแบบไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เป็นการคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ ชีวิตของคนเราที่ต้องเป็นเช่นนี้จากอนิจจังไม่เที่ยงแท้ ทุกขังมีแต่ความทุกข์อนัตตาไม่มีตัวตนที่แน่นอน

4. วิธีคิดแบบอริยสังค คือวิธีคิด ที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา (Hit the point) ตามโฆทวารทางธรรมได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์เป็นวิธีการคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล ซึ่งสาระสำคัญคือวิธีการนี้คือการหาสาเหตุหรือทุกข์ก่อนแล้วชัดเจนแล้วสืบสาวหาสาเหตุหรือหนทางแก้ไข

5. วิธีคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ คือวิธีคิดแบบเน้นแนวคิดของหลักการกับความมุ่งหมายหลักธรรม เทียบเคียงกับบรรทัดประโยชน์ การดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราบางครั้ง บางคนก็ประสบความสำเร็จบางคน ก็ล้มเหลว ที่เป็นเช่นนี้ เพราะบางคนไม่มีเป้าหมาย บางคนกำหนดเป้าหมายไว้มืดมน หรือไม่ชัดเจน หรือกำหนดเป้าหมาย ไว้เกินความสามารถ หรือ กำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนแต่การลงมือปฏิบัติมันไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ หรือไม่ใช่แนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การกระทำนั้นจึงไม่สำเร็จตามประสงค์ ซึ่งในการ ทำให้เป้าหมายสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณค่า-โทษและทางออก คือการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้นๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่น บอกว่า ก่อนจะแก้ปัญหา ต้องเข้าใจปัญหาให้ชัด และรู้ที่ไปให้ดีกว่า

7. คิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือการพิจารณาถึงคุณค่าในการบริโภคหรือการกระทำต่างๆ ว่าอะไร หรืออย่างไรที่มีคุณค่าแท้(ต่อการดำเนินชีวิต) และอะไร หรืออย่างไรที่มีคุณค่าเทียม ทั้งนี้คุณค่าแท้ มักจะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต แต่คุณค่าเทียม เป็นสิ่งที่มักถูกปรุงแต่งขึ้น อาจเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและแผ่ด้วยหลุมพรางบางอย่าง เป็นสิ่งที่อาจจะไม่จำเป็นแต่ต้องการ

8. วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม คือคิดให้เกิดการกระทำในทางดี หรือคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ดี การบำเพ็ญความดี ซึ่งจะต้องกระทำให้ถึงที่สุด

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน คือ คิดอยู่ในปัจจุบันซึ่งไม่ได้หมายถึงว่าไม่คิดถึง อดีต ไม่คิดถึงอนาคต การนำอดีตมาเป็นบทเรียนและวางแผนในอนาคต ด้วยสติ ด้วยความรอบคอบนั้นแหละเรียกว่า คิดแบบอยู่ในปัจจุบัน พระท่านจึงสอนว่า การจะอยู่ในปัจจุบันให้ได้ดี จะต้องมีสติสัมปชัญญะกับการเคลื่อนไหวทุกอย่าง

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท (แบบจำแนก) คือ คิดแบบรอบด้าน แยกแยะ มองสิ่งต่างๆ ในหลายๆ มุมอย่างละเอียดรอบคอบ

ทั้งนี้ พระพรหมบัณฑิต ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาได้กล่าวถึงวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการว่าเป็น “ระบบคิดที่เป็นการทำใจในวิถีแห่งความจริงความงามและความดีด้วยการคิด 4 ประเด็นเป็นสำคัญ ที่ท่องได้และนำหลักการไปปรับใช้ได้ด้วยความเข้าใจง่าย ๆ คือ “คิดอะไรก็ให้มีวิธีคิด ตั้งดวงจิตแน่วแน่ไม่แปรผัน ใช้เหตุผลแก้ปัญหาสารพัน ต้องใจมั่นตามครรลองมองแง่ดี” (Phra Nitinan Santakayo (Boonsiripiphat), 2018)

จากที่กล่าวมาข้างต้นกล่าวได้ว่าแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ ได้มากมายและพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาโดยเริ่มต้นจากภายในใจของตนเอง โดยนำไปแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันเริ่มต้นจาก "การวางใจและการกำหนดท่าที" โดยอาศัยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาปรับใช้ให้เหมาะสมต่อไป

การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ

เพราะความคิดเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ดังนั้นผู้คนจึงมีวิธีการพัฒนาการคิดเชิงระบบที่เป็นการการพัฒนาความคิดจากภายใน ที่เป็นจุดเกิดของจิตสำนึก และปัญญา ที่ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ทางเลือกใหม่ๆ ที่หลากหลายและทำให้ตัวเองให้เจริญและทำให้สังคมที่อยู่ร่วมงอกงามในท้ายที่สุดจากข้อมูลที่มีผู้เขียนได้นำเสนอแนวความคิดเชิงระบบตามแนวคิดตะวันตกและโยนิโสมนสิการนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การคิดเชิงระบบตามแนวคิดตะวันตก คือกระบวนการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยมองให้เห็นถึงระบบที่เป็นอยู่ว่ามีการทำงานอย่างไร องค์ประกอบภายในระบบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกัน

อย่างไร รวมถึงโครงสร้างต่างๆ ที่ทำให้เกิดระบบขึ้นมีอะไรบ้าง โดยมีหลักการสำคัญคือ “การคิดโดยมองแบบองค์รวม” และหา “ความเชื่อมโยง” ของส่วนย่อย ตัวอย่างเช่นเมื่อพิจารณาเรื่องการการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ การคิดเชิงระบบจะไม่เพียงแต่พิจารณาเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์แยกส่วนเท่านั้นแต่จะมองทั้งระบบการเงิน การการค้า การผลิต และสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งหมด ว่ามีอิทธิพลกันอย่างไร และทำไมสิ่งต่างๆ ถึงเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน การที่เราเห็นภาพรวมทั้งหมดนี้จะช่วยให้เราเข้าใจระบบเศรษฐกิจอย่างลึกซึ้งและเข้าใจความเป็นจริงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิดนี้ผู้เขียนได้สรุปลักษณะการคิดนี้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

- (1) การคิดโดยมองแบบองค์รวม
- (2) หาความเชื่อมโยงของส่วนย่อย

2. โยนิโสมนสิการ: การคิดเชิงระบบวิถีพุทธ นั้นเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ ทำให้มีการใช้ความคิดถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาหา ต้นเหตุ หาเหตุผลประกอบตั้งแต่ต้นจนถึงปลายทางตลอดแล้วแยกแยะออกเป็นส่วนๆ มีระเบียบ มีเหตุผล และสร้างสรรค์ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผินเป็นการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติและเลือกปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติโดยไม่สร้างทุกข์ให้กับตนเองและผู้อื่น แนวคิดนี้ผู้เขียนได้สรุปลักษณะการคิดนี้ออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

2.1 คิดเป็นระเบียบ คือ การคิดที่จัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่ผ่านเข้ามากระทบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและไม่สับสน

2.2 คิดถูกวิธี คือ การคิดที่เพื่อหาวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมในการแก้ไขปัญหาหรือการจัดการสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

2.3 คิดเป็นเหตุเป็นผล คือ การคิดเพื่อหาเหตุและผลที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมาอย่างไรและมีผลอย่างไร

2.4 คิดให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศล คือ การคิดที่เน้นการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่สร้างความทุกข์ให้กับใคร เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3. การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลของการคิดทั้ง 2 ฝากฝั่ง ชิงโลกและนำมาบูรณาการเชื่อมโยงกันด้วยคำว่า “พุทธบูรณาการ” โดยคำว่าพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้วคือรู้แจ้ง เห็นจริง ในสรรพสัตว์และสรรพสิ่งทั้งปวง ด้วยญาณทัศนะ อันบริสุทธิ์ ที่หมดกิเลสแล้ว โดยผู้เขียนให้นิยามว่าการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการคือ “คิดที่เฉียบคม มีคุณภาพ” เพื่อให้มีชีวิตที่ดี ที่งาม โดยอยู่บนฐานคิด 3 ประการดังนี้

3.1 รู้แจ้งเห็นความจริง คือการคิดโดยมีความรู้และเห็นความจริงของสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ โดยไม่เอาเอาตัวเองเข้าไปเป็นศูนย์กลางของจักรวาล

3.2 แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน คือความสามารถในการคิดแก้ไขปัญหาให้เกิดผลที่ยั่งยืนและไม่เกิดปัญหาเดิมซ้ำมาเกิดใหม่ โดยใช้ความเข้าใจและการแก้ไขอย่างตรงประเด็น

3.3 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น คือ การคิดโดยให้หลักเมตตาเป็นตัวตั้ง นั่นคือไม่ทำร้ายทั้งตนเองและผู้อื่น รวมถึงมีความเห็นอกเห็นใจต่อความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น

ดังที่ได้แสดงในภาพภาพด้านล่างนี้

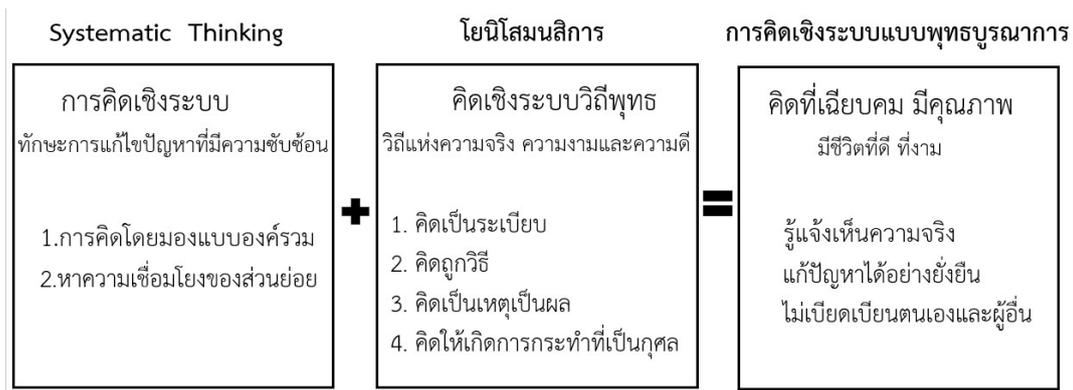

Figure 1: Systematic Thinking according to the Buddhist Integrated

จะเห็นได้ว่า การคิดเชิงระบบ ตามแนวคิดตะวันตกนั้นเมื่อถูกเติมเต็มด้วยแนวคิดของโยนิโสมนสิการที่เน้นให้เข้าใจในความจริงของธรรมชาติที่มีอยู่ โดยโน้มเอียงไปในการเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน นั้นจะช่วยให้ผู้ที่นำวิธีการคิดไปใช้คิดได้อย่างที่ลุ่มลึกมากขึ้นและมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริงและด้วยแนวคิดนี้อาจถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้คนได้ทำงานร่วมกัน หรือประสานงานร่วมกันอย่างมีความสุขดังที่ผู้เขียนจะได้นำเสนอในลำดับถัดไป

การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทยปัจจุบัน

ในบริบทสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมหนึ่งที่อยู่ภายใต้บริบทสังคมโลกที่อยู่ในยุค เปลี่ยนผ่านจาก VUCA World สู่ BANI World ที่ความไม่แน่นอนมีอยู่สูงมากขึ้น ความซับซ้อนของเหตุการณ์หรือปัญหามีความซับซ้อนและคาดเดาได้ยากไม่จากสถานการณ์อื่นในโลก ถ้าวิถีคิดไม่ถูกต้องตั้งแต่เริ่มต้นย่อมทำให้ชีวิตขาดสติได้เช่นเดียวกัน การขาดสติ นี้เองเรียกว่า “ชีวิตเสียดสูญ” หรือคนโบราณเรียกว่า “ขวัญเสีย” ดังที่ปรากฏข้อมูลให้เห็นตามที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นสภาพปัญหาความเครียด ความเหนื่อยล้า ของผู้คน จากกรมสุขภาพจิต

แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาเหล่านั้นคือสิ่งที่ทุกคนต้องเผชิญและรับมือด้วยความเข้าใจในความ เป็นไปต่างๆ เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถที่จะควบคุมเหตุปัจจัยอันหลากหลายที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การหันกลับมาเริ่มต้นที่ตัวเองด้วยการปรับวิถีคิด ดังมีคำกล่าวว่า “ชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร ความคิดเท่านั้นที่เป็นตัวกำหนด”

การที่ผู้คนจะอยู่ร่วมกันได้นั้นจะต้องใช้วิธีการที่เราเรียกว่า “สันติวิธี” ซึ่งโดยความหมายแล้วจะเป็น การจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการอันสงบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งสันติวิธีคือการไม่ใช้ความรุนแรงนั่นเอง ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ฐานคิดเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้เขียนจะขอเสนอเป็นบันได 5 ขั้นของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการสำหรับผู้คนในสังคมไทยเพื่อเป็นทางเลือกที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทย ดังนี้

Figure 2: Five-step Ladder of Systematic Thinking according to the Buddhist Integrated

บันได 5 ขั้นของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ

1. **เผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น** ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา ยอมรับว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ไม่ว่าจะให้เกิดความรุนแรงหรือไม่ก็ตามไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่ ไม่ใช่สิ่งที่จะต้องหลบหนีหลีกเลี่ยง ความขัดแย้งย่อมจะเกิดขึ้นอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมเนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องความเชื่อ ทศนคติ ทุกคนมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน การเผชิญหน้าจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่มีมือกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2. **จัดการความคิดจากภายใน** จากการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในบันไดขั้นแรก กระบวนการคิดแบบพุทธบูรณาการ ที่เป็นการคิดบนฐานคติที่จะทำให้ชีวิตดี ชีวิตงาม มีความสุขสงบ รู้แจ้งเห็นความจริง แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นการคิดที่ทำให้เกิดปัญญา ทำให้จิตใจเบาและสงบ ไม่หลงไปตามเหตุปัจจัยต่างๆ ที่อยู่รอบข้าง จนทำให้ตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อน

3. **จัดการสิ่งแวดล้อมภายนอก** เมื่อสามารถจัดการใจให้มีความคิดมีคุณภาพได้แล้ว การที่จะออกมาจัดการสิ่งแวดล้อมภายนอกย่อมเป็นเรื่องที่ไม่ยากเพราะความคิดที่เฉียบคมจะทำให้มองทุกอย่างได้ด้วยเหตุผล ไม่หลงอารมณ์จนทำให้ความขัดแย้งลุกลามและขยายวงมากขึ้น

4. **สันติวิธี** เป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลังและไม่ใช้ความรุนแรง เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง การใช้ฉันทานุญาโตตุลาการ สาสนเสวนา การเจรจาไกล่เกลี่ยข้ามวัฒนธรรม การไต่สวน ไม่ให้ความร่วมมือและอารยะขัดขืน การตื้อแพ่ง ในการเลือกใช้แนวทางจัดการโดยสันติวิธีจึงควรอาศัยรูปแบบที่เหมาะสมซึ่งก็จะทำให้สามารถทำให้ความขัดแย้งยุติลงได้อย่างเป็นที่พอใจของทุกฝ่ายและทำให้สังคมมีความสุข

5. **สันติภาพภายนอก ชีวิต ครอบครัวยุค สังคม** เป็นเป้าประสงค์ท้ายที่สุดของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

คนที่อยู่ในโลกด้วยความรู้และเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จิตใจจะไม่ถูกรบกวนโดยอารมณ์หรือความรู้สึกที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจเกิดจากสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยยากแก่การคาดเดา รวมถึงไม่ติดอยู่ในกับดักของความปรารถนาที่เกิดขึ้นจากสิ่งต่างๆ ภายนอกและมีแนวความคิดที่เป็นระบบ เฉียบคม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือความสุขที่มาจากภายในอย่างเต็มอิม โดยไม่

จำเป็นต้องพึ่งพาความสุขจากภายนอก และพร้อมที่จะกระทำเพื่อผู้อื่นอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัย ในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติ แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม แม้ว่าบันได 5 ขั้นของการคิดเชิงระบบ แบบพุทธบูรณาการจะมีจุดแข็งในการช่วยให้มีการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนโดยการเข้าใจโครงสร้างระบบและใช้สันติวิธี ในการจัดการความขัดแย้ง แต่ก็มีข้อจำกัดในเรื่องของการที่อาจต้องใช้เวลาในการคิดเพื่อลงมือทำพอสมควร แต่ในท้ายที่สุดเชื่อได้ว่าแนวคิดนี้จะสามารถช่วยสร้างสันติสุขให้เกิดในสังคมได้

สรุป

ในยุคสมัยที่โลกที่เดินทางมาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในหลายระดับ กระทบวิถีชีวิต ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การทำความเข้าใจ และมองเห็นความจริงและยอมรับความไม่แน่นอน ที่เกินคาดเดากับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ซับซ้อนและคลุมเครือ วิธีคิดเชิงระบบของฝั่งตะวันออก เมื่อนำมาผนวก บูรณาการเข้ากับแนวคิดตะวันออกคือแนวคิดของศาสนาพุทธ ทำให้เราได้การคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ ที่ผู้เขียนเชื่อว่าภายใต้บริบทที่เปลี่ยน ความท้าทายต่างๆมิให้เผชิญมากมายนั้น คำตอบที่ได้จากการคิด เชิงระบบแบบพุทธบูรณาการนั้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับตัวของผู้ที่คิดในระดับปัจเจกคือการมีปัญญาเห็นความจริง ของสรรพสิ่งด้วยใจที่สงบเย็นและมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ มีคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เราคุ้นหูกล่าวไว้ว่า “การ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส” เป็นคำสอนที่ว่าด้วยด้วยการไม่ทำ ชั่ว ทำความดี และทำใจให้ผ่องใส ซึ่งจะส่งผลถึงผู้คนที่อยู่รอบกายและสร้างสังคมสันติสุขในท้ายที่สุดนั่นเอง บันได 5 ขั้นของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ ที่ผู้เขียนได้นำหลักการของความคิดเชิงระบบ ทางฝั่งตะวันตกและหลักคิดโยนิโสมนสิการ : การคิดเชิงระบบวิถีพุทธ มาเชื่อมโยงกันเพื่อเติมเต็มให้ผู้คน มีหลักคิดที่เฉียบคม มีคุณภาพโดยใช้บันได 5 ขั้นของการคิดเชิงระบบแบบพุทธบูรณาการ

References

- Anderson, V., & Johnson, L. (1997). *Systems Thinking Basics: From Concepts to Causal Loop*. (1st ed.). Waltham: Pegasus Communication.
- Buddhajak, S. (2018). *Global Warming, Crises, Conflicts and Refugees*. Retrieved August 26, 2023, from <https://www.tcijthai.com/news/2018/24/article/7928>
- Certo, G. (2000). *System Thinking*. (2nd ed.) London: SAGE Publications.
- Lounkaew, K. (2022). *The World Is Spinning Faster Every Day! Essential Skills for the Year 2025*. Retrieved June 8, 2023, from <https://theactive.net/data/top-skills-for-2025/>
- Monprasert, S. (2023). *How Can We Live in a World Full of Adverse Situations?* Retrieved June 7, 2023, from <https://thestandard.co/how-do-we-live-in-bad-situation/>
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto) (2016). *Dictionary of Buddhism*. (34th ed.). Bangkok: Pali Dhamma Publishing Company.
- Phra Nitinan Santakayo (Boonsiripiphat) (2018). *Buddhist Psychology Factors Generating Cognitive Processes in Buddhist Art*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkorn University. Ayutthaya.
- Piyakun, A. (2022). University Students' Intolerance of Uncertainty and Psychological Well-being in an Uncertain Time from the COVID-19 Pandemic. *Journal of Education Studies Chulalongkorn University*, 50(2), 1-14.

- Ratanapitakdhada, C., & Trirat, P. (2023). Educational Leaders' Competencies to Survive and Thrive in a BANI World. *The Journal of Pacific Institute of Management Science*, 9(1), 16-28.
- Sariwat, L. (2006). *Thinking*. (1st ed.). Bangkok: Odeonstore.
- Senge, P. (1993). *The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization*. (1st ed.). London: Century Business.
- TODAY | Writer. (2021). *The Relationship of Close Individuals and the Economic Problems During the COVID-19 Era*. Retrieved June 7, 2023, from <https://workpointtoday.com/news-40/>
- Wanakijpaibul, N. (2023). *The Invisible Leader: Leading from the Shadows*. (1st ed.). Bangkok: The Standard Publisher.
- Wisetdonwai, J. (2022). *Goodbye VUCA, Here Comes BANI: Encouraging School Leaders to Adapt and Keep up with Change*. Retrieved June 7, 2023, from <https://www.educathai.com/knowledge/articles/652>